

Robert Elsie

Zarys historii literatury albańskiej

Zeszyt 1. Bibliografia literatury albańskiej

Zeszyt 2. Narodziny literatury albańskiej, XV-XVII wiek

Zeszyt 3. Albańska literatura wieku XVIII i XIX

Zeszyt 4. Współczesna literatura albańska

Tłumaczenie Irena Sawicka

ISBN 83-231-1677-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004, 122 pp.

ISBN 83-231-1678-4

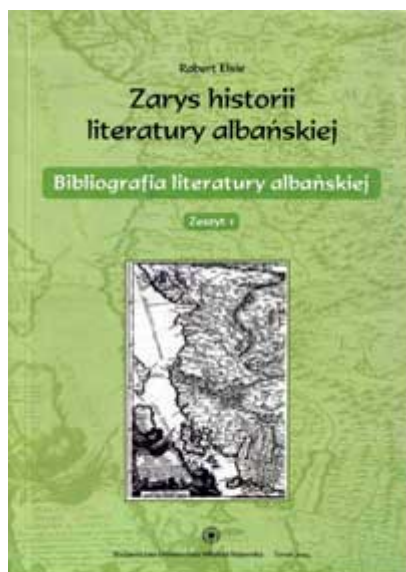
Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004, 79 pp.

ISBN 83-231-1679-2

Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004, 104 pp.

ISBN 83-231-1829-9.

Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2005, 202 pp.



OD TŁUMACZKI

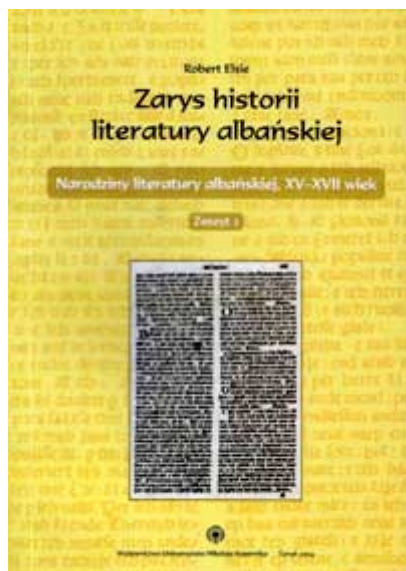
Zarys historii literatury albańskiej jest pierwszym w Polsce podręcznikiem literatury albańskiej. Jest to przekład epokowego dzieła wybitnego kanadyjskiego albanologa Roberta Elsie. Wartość tego dzieła polega na tym, iż jako pierwszy, z dużym trudem, wydostał on z niebytu twórców i utwory, które polityka ostatnich niemal pięćdziesięciu lat komunistycznej Albanii skazała na nieistnienie, często bez wyraźnego powodu bądź nawet bez pretekstu.

Zarys historii literatury albańskiej jest autoryzowanym przekładem *History of Albanian literature* (Social science monographs, Boulder, New York 1995), z pewnymi skrótami i uzupełnieniami.

Prezentację historii literatury albańskiej zaczynamy od końca, od obszernej bibliografii. Jej sporządzenie jest również ważnym etapem rozwoju literaturoznawstwa albańskiego. Uwzględnia ona najważniejsze tłumaczenia literatury albańskiej na języki zachodnie i na język polski. Jest to więc zarówno bibliografia do kolejnych zeszytów *Zarysu*, jak i wartość sama w sobie. Natomiast słowniczek terminów, które dla polskiego czytelnika mogą być niejasne, znajduje się na końcu zeszytu drugiego. Zeszyt drugi przedstawia najstarsze dzieła pisane w języku albańskim – głównie okres szesnastego i siedemnastego wieku. Zeszyt trzeci zawiera historię literatury wieku osiemnastego i dziewiętnastego, łącznie z literaturą włosko-albańską oraz literaturą kręgu islamu pisaną skrypcem arabskim. W tym zeszycie przedstawiony jest najważniejszy okres albańskiej literatury zwany Rilindja – romantyczny okres przebudzenia narodowego.

I wreszcie zeszyt czwarty poświęcony będzie współczesnej literaturze Albanii i Kosowa.

Irena Sawicka



PRZEDMOWA DO WYDANIA POLSKIEGO

Mimo iż literatura albańska wchodzi w skład literatury europejskiej, to jednak w znacznym stopniu rozwijała się w izolacji od głównych prądów europejskiej kultury. Naród albański tworzą potomkowie aborygeńskich koczowniczych plemion zamieszkujących najbardziej nieprzystępne góryste tereny Półwyspu Bałkańskiego, które ostatecznie osiedliły się daleko od głównych traktów europejskiej cywilizacji. Z tego względu ich dorobek kulturalny jest na tle kultury europejskiej absolutnie unikalny, a pisana literatura do dziś posiada wiele specyficznych cech. Między innymi właśnie dlatego literatura albańska jest dla nas zjawiskiem fascynującym.

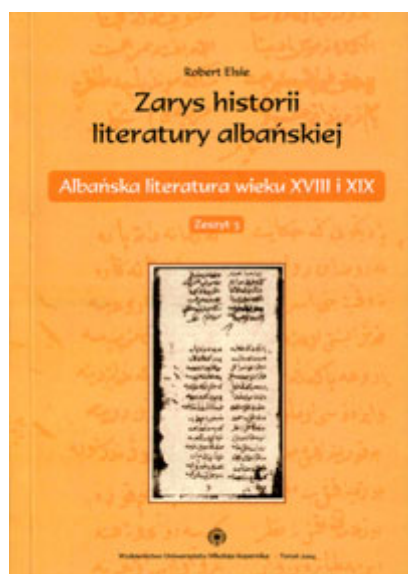
Historia literatury europejskiej od dawna odczuwała potrzebę uzupełnienia o wiedzę z zakresu literatury albańskiej, która zresztą w samej Albanii była wybiórczo i tendencyjnie interpretowana, a poza Albanią pozostawała kompletnie nieznana. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak specjalistów. *Zarys historii literatury albańskiej* stara się wypełnić tę lukę. Jest to historyczny przegląd albańskiego pisarstwa od najwcześniejszych tekstów piętnastego i szesnastego wieku do dnia dzisiejszego, koncentrujący się na głównych prądach i najważniejszych autorach. *Zarys historii literatury albańskiej* jest dziełem popularnym, przeznaczonym dla każdego odbiorcy. Jego lektura nie wymaga specjalistycznej wiedzy. Może zatem służyć jako swego rodzaju przewodnik dla każdego, kto byłby zainteresowany kulturą Bałkanów, porównawczymi studiami w zakresie literaturoznawstwa, czy generalnie historią kultury europejskiej.

Albańska literatura narodziła się późno, a jej rozwój w wielu okresach historii był zagrożony. Pierwsza książka albańska, o jakiej wiemy, pochodzi z 1555 roku¹. Mimo istnienia tej i innych wczesnych prac literackich, o albańskiej literaturze narodowej możemy mówić dopiero od drugiej połowy dziewiętnastego wieku.

Dzieje literatury albańskiej odzwierciedlają losy narodu albańskiego – niewielkiego narodu żyjącego w takim miejscu Europy, które ze względów politycznych, historycznych, ekonomicznych i topograficznych pozostało najbardziej zacofanym skrawkiem kontynentu. Na przestrzeni wielu wieków historia Albanii w zasadzie ograniczała się do walki o przetrwanie. Po późnym i trudnym początku, albańska literatura przez długi czas zaledwie wegetowała. Wczesna literatura szesnastego i siedemnastego wieku – produkt Kontrreformacji – przestała się rozwijać wraz z inwazją turecką na Balkany. Islamska albańska literatura, inspirowana Orientem, rozwijała się głównie w osiemnastym i dziewiętnastym wieku. Pisana alfabetem arabskim, w okresie walki Albańczyków o

¹ W momencie oddawania *Zarysu* do druku dotarła do nas wiadomość o epokowym odkryciu w Bibliotece Watykańskiej obszernego tekstu albańskiego pochodzącego z 1210 roku.

wyzwolenie spod Imperium Otomańskiego nie mogła przetrwać i została zaniechana na rzecz bardziej zachodnich wzorców. Do dziś zresztą, z powodu bariery, jaką stanowi pismo, jest mało znana. Literatura początku dwudziestego wieku, której solidne podstawy powstały w latach trzydziestych, została praktycznie unicestwiona po przejęciu władzy przez komunistów w 1944 roku, kiedy próbowano stworzyć nową proletariacką literaturę. Z kolei literatura socjalistycznego realizmu w jednym momencie historycznym – kiedy na początku lat dziewięćdziesiątych upadł reżim komunistyczny – przestała być pożądanym dobrem kultury i została skazana na zapomnienie. W toku historii pisarze albańscy niejednokrotnie byli pozbawiani prawa do pisania i publikowania utworów w języku albańskim. Do lat sześćdziesiątych praktycznie również na Kosowie nie można było publikować w języku albańskim.



Mimo trudnych warunków powstały w Albanii dzieła literackie zasługujące na miejsce w kulturze nie tylko albańskiej. Wierzę, że *Zarys historii literatury albańskiej* wzbudzi zainteresowanie na jakie literatura albańska zasługuje. Obszerniejsze informacje na temat historii albańskiej literatury, między innymi pominięte tutaj informacje o pomniejszych autorach albańskich, zawiera pierwsze dwutomowe angielskojęzyczne wydanie *Zarysu* pt. *History of Albanian literature*, New York 1995, oraz, również mojego autorstwa, *Dictionary of Albanian literature*, Westport 1986. Warte polecenia są również następujące opracowania w języku angielskim: Arshi Pipa *Albanian literature: social perspectives*, München 1978, Arshi Pipa, *Contemporary Albanian literature*, New York 1991, Stuart Mann, *Albanian literature: an outline of prose, poetry and drama*, London 1955, Koço

Bihiku, *History of Albanian literature*, Tirana 1980. To ostatnie dzieło, dostępne także w języku francuskim, włoskim i rosyjskim, będąc produktem albańskiej komunistycznej propagandy, zawiera szereg ograniczeń. Jak dotąd jedynym opracowaniem w języku polskim jest krótki zarys dziejów literatury albańskiej Wacława Cimochońskiego: *Literatura albańska*, [w:] *Dzieje literatur europejskich*, tom III, red. W. Floryan, PWN, Warszawa 1991, s. 607-647.

Mimo istnienia tych i innych prac z zakresu literatury albańskiej, wiele ważnych dzieł i wielu autorów jest wciąż jeszcze w gruncie rzeczy mało znanych, nawet jeśli ich tytuły i nazwiska pojawiają się w opisach literatury albańskiej. Boleśnie odczuwany jest brak bezpośrednich źródeł, a wiele rękopisów, które jakimś cudem przetrwały w bałkańskim chaosie, nie doczekało się rzetelnych krytycznych wydań. Oryginalne wydania wielu niezwykle ważnych dla literatury i kultury albańskiej dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych dzieł, są bardzo rzadkie i trudno dostępne, i najpewniej mało kto je czytał, nawet wtedy, kiedy się ukazywały. Wiele dzieł literackich przez lata całe pozostawało w rękopisach, a jestem przekonany, że niektóre prace, jakie albańscy krytycy potępiali, bądź chwalili, w ogóle nie były im znane. Oplakany stan wiedzy źródłowej, jak i oplakany poziom albańskiej krytyki i nauki w ogóle, jest w znacznym stopniu wynikiem izolacji narodu albańskiego, odcięcia od reszty świata na pół wieku przez jego przywódców politycznych. Wypaczone poglądy i z góry zadane oceny, oparte na ideologii, przechodziły z pióra na pióro, z jednej maszyny do pisania na drugą, z książki do książki, dopóki nie stworzyły jedynie właściwej, niekwestionowalnej rzeczywistości. Tak więc potrzeba bardziej obiektywnej oceny albańskiej literatury jest szczególnie pilna, zwłaszcza po ostatnim okresie świadomych wypaczeń politycznych.

We wczesnych latach dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku, kiedy ta praca powstawała, naród albański doznał klęski, tak politycznej, ekonomicznej, jak i intelektualnej. Ten stan odbił się w sposób dramatyczny na sytuacji współczesnej literatury i kultury. Niemal wszystkie albańskie wydawnictwa albo zbankrutowały, albo zostały zamknięte. Brak było środków, brak papieru, tuszu, brak pracy i, co najgorsze, brak nadziei. Po czterdziestu sześciu latach „wspaniałej izolacji” za czasów stalinowskiej dyktatury, Albania nie osiągnęła nic prócz ruin i głodu. Z kolei naród Kosowa doświadczył ucisku i prześladowań niespotykanych na naszym kontynencie od Drugiej Wojny Światowej. To wiek cierpienia, udręki i niepewności, być może czas nieodpowiedni na wydawanie literatury. Po długiej nieobecności przed narodem albańskim stanął trudny cel uzyskania swojego miejsca w Europie i w świecie zachodnim i, jednocześnie, zachowania narodowej odrębności w tym czasie kryzysu, a temu celowi *Zarys* może posłużyć.

Mając na uwadze pionierski charakter *Zarysu historii literatury albańskiej*, dodałem również obszerną bibliografię na temat literatury albańskiej. W tej bibliografii, rzecz jasna, nie byłem w stanie przedstawić wszystkich prac z zakresu literatury albańskiej, ani też – szczególności – włączyć prac współczesnych autorów – z konieczności jest to bibliografia selektywna, a włączenie czy wykluczenie jakiejś pracy lub autora nie zawsze wynika z oceny ich wartości literackiej.

Robert Elsie

